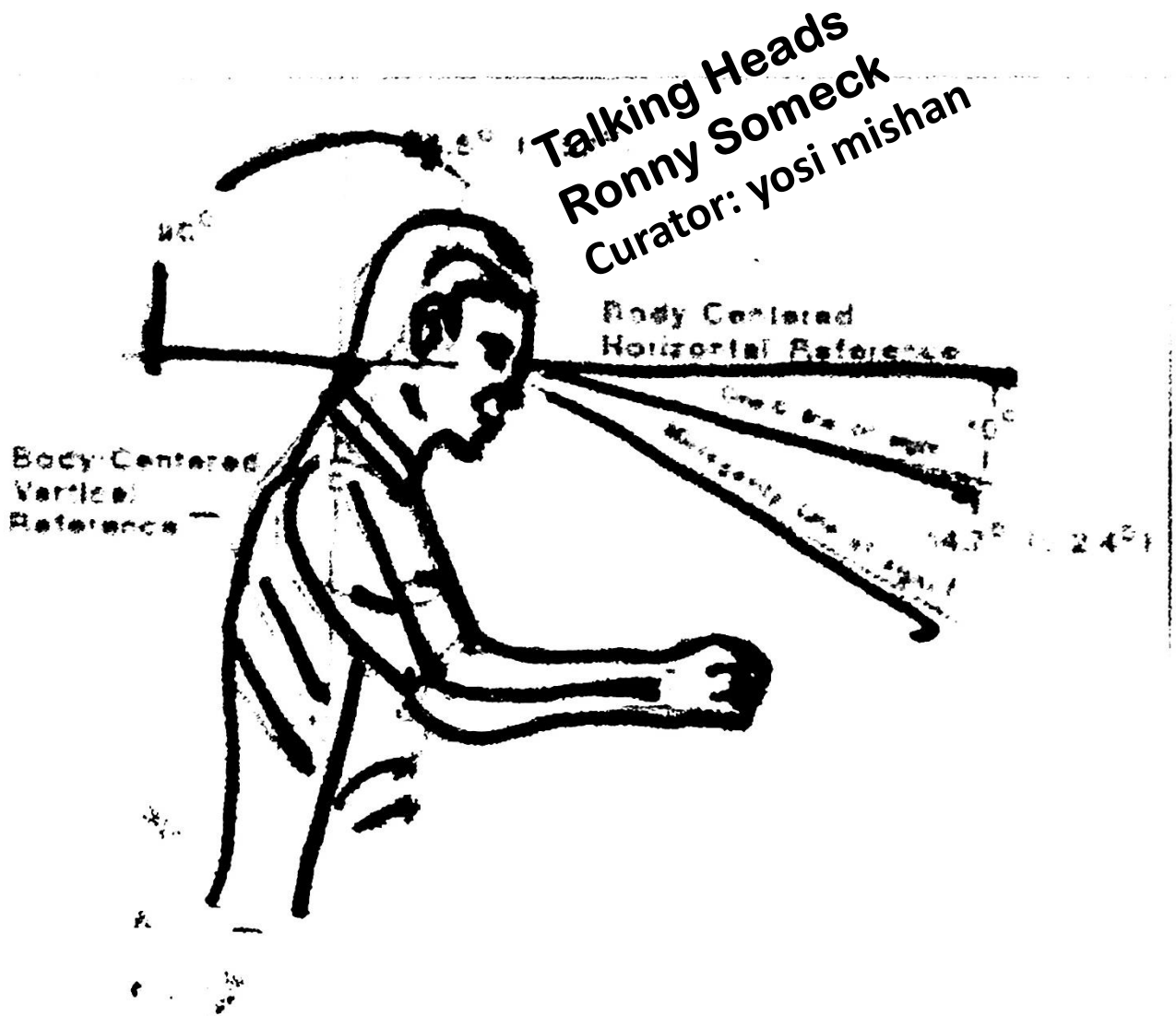

ראשים מדברים

רוני סומק

אוצר: יוסי משען

המכללה לחינוך לטכנולוגיה ולאמנויות

מרץ - 2018

**"איני יודע איך אני נראה לעולם, אך לעצמי אני נדמה רק כילד
ששיחק על שפת־הים, ושעשה עצמו מפעם לפעם בכך שמצא חלוק
אבן חלק יותר, או צדף יפה יותר מן הרגיל; בעוד האוקיינוס הגדול
של האמת משתרע לפני בלתי נגלה".**

אייזיק ניוטון

יקירי,

**נתבקשתי לכתוב כמה שורות על הפילוסופים שרוני ואני בחרנו
לתלות על הקיר.**

אבל הם מתים עכשיו.

**ובכל זאת ליד כל אחד ביקשנו מפילוסופים ומחנכים חיים לכתוב
דברי חכמה,**

ויש לי הזכות לקרוא להם חברים.

יוסי משען

ולטר בנימין Walter Benjamin

ולטר בנימין / לילך ניישטט

קראתי לו בנחמין. הוא היה המספר שלי. גבר שלא יכול לתת דבר מלבד סיפורים מוזרים ומפותלים, בשכבות דקות ושקופות המכסות זו על זו. אחרי שנים גיליתי שאת חלקם גנב מאחרים. את "א הופמן וזיגמונד פרויד התגלו לי מבעד לתחרת המירמה. הוא נהג לשבץ אותי כדמות בסיפוריו, אבל הדמות הזאת לא התמיאה לי. המסתורין שלה לבש פנים ערמומיות ומיוסרות. המספר נוטל את מה שהוא נוטל מתוך הניסיון, תירץ באוזניי. הסיפור אינו מבזבז את עצמו. אם גנב את הסיפור על הנערה שרצתה להיות יפה, טרם גיליתי.

מלאך מתגלה לפני נערה. יש לה משאלה אחת לבחור, והיא מבקשת שיעשה אותה יפה. אחר כך היו מלים רבות שאינני זוכרת. את הסיפור חותמת סצינה ובה אנשים רבים (מסיבה? ארוחה חגיגית?). זו הפעם הראשונה בה הנערה נחשפת בדמותה החדשה, היפהפיה, והיא נדהמת לגלות שאף אחד ממכריה לא רואה את השינוי שחל בה. ואז מופיע המלאך. הוא מתרחק ממנה תוך שהוא נועץ בה את עיניו, "לא רצית להיות יפה, רצית שיאהבו אותך".

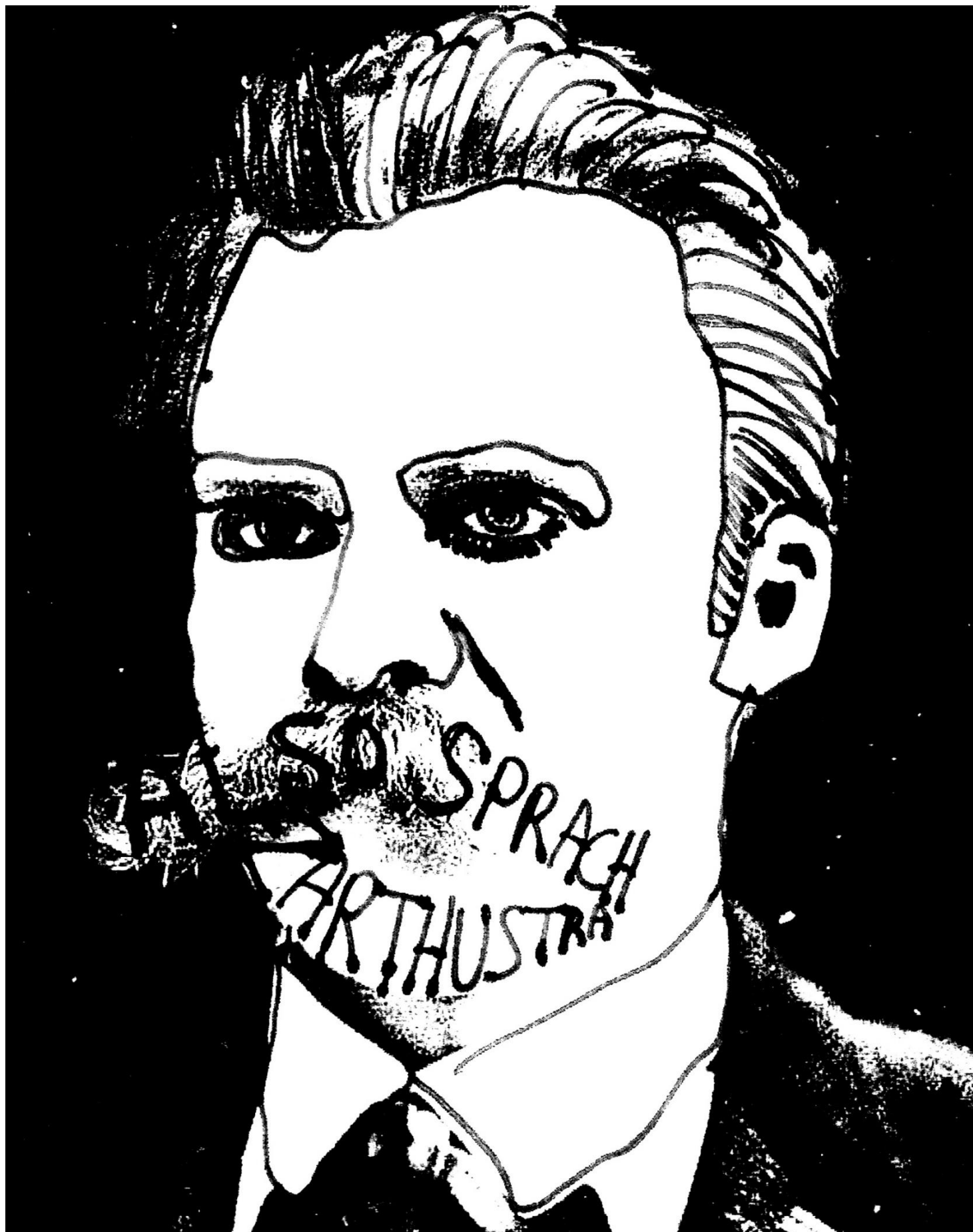

אלבר קאמי Albert Camus

האדם המורד / יובל פז

היָלֵד אָמַר לְאִמּוֹ בְּבִכֵי אֶתְּ ל' א מַחְלִיטָה עָלַי
הַתְּלַמִּיד אָמַר לַמּוֹרֶה מִי אֶתְּ בְּכָלֵל שְׁתַּגִּידֵי לִי מַה לַעֲשׂוֹת
הַנֶּהֱג אָמַר לְשׁוֹטֵר יָא חֲתִיכַת עֵינַי ל' א עֲבַרְתִּי בְּאָדָם
הָעוֹבֵד אָמַר לְמַנְהֵל אֲנִי שָׁם עָלֶיךָ זֵין כְּזֶה גְדוֹל
הָאֶסִיר אָמַר לְסוֹהֵר לְהַתְּרָאוֹת בְּגִיחָנוֹם
הַחוֹלָה אָמַר לְרוֹפֵא אֶתְּהָ עוֹד תִּרְאֶה שְׁאֲנִי אֶחְיֶה
הַכֶּלֶב ל' א נָבַח וְהִשְׁחִית אֶת פְּנֵי אֲדוֹנָו
בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת הַבֵּיט הִמַּת בְּקַבְּרָן וְסִרַב לְהַחְלִיק לְבוֹר
הַתְּיֵל הַרְכִּין ר' אֲשׁוֹ וְאָמַר כֵּן הַמְּפִקֵד

מתוך: תן למפלצות בשקט, אבן חושן, 2013

פרידריך וילהלם ניטשה
Friedrich Wilhelm Nietzsche

פרידריך ניטשה/נמרוד אלוני

"שנוא עליי כל מה שרק מוסיף לי ידיעות מבלי שירבה או יחיה במישרין את פעילותי", מעיד ניטשה על עצמו, ובתלמידיו הוא דוחק להיות נאמנים לעצמם, להיות מה שהם: "חדשים, חד-פעמיים, שאין כיוצא בהם, המחוקקים לעצמם, הבוראים את עצמם". ואיך אפשר בלי אמירתו הידועה, שאומצה על ידי הפסיכולוג ויקטור פרנקל, "שמי שיש לו את הלמה של חייו יוכל להתמודד עם כל איך". לנו, בקיצור, כאן ועכשיו, זה אומר לא להיכנע: לא לשקרים מנחמים, לא לקונפורמיות מלטפת, לא ללמדנות מייבשת ולא לפשטנות מייצבת. כבודו וקלונו של אדם לא במורשתו ובחומרי חייו אלא במה שעשה מהם, בתפארת יצירתו שהיא, יש לקוות, עצמו.

Georges Perec ג'ורג' פרק

סימון לזסי-ארנסטין-מארי-ברטראן דה
בובאר

Simone Lucie Ernestine Marie
Bertrand de Beauvoir

הרמב"ם / דוד זוהר

הרמב"ם נולד בשנת ד'תצ"ה (1135) בעיר קורדובה שבספרד לאביו רבי מיימון, שהיה דיין בקורדובה. הוא נפטר במצרים בכ' טבת ד'תתקס"ה (1204).

הרמב"ם שלי הוא איש אשכולות: פוסק הלכה, רופא גוף ונפש ואוהב עמו וארצו. אני אוהב במיוחד את מה שהרמב"ם כתב על צורת החיים האידיאלית, את תיאורו על הגיעו לארץ ישראל ואת דבריו של הרב סולובייצ'יק על פגישתו עם הרמב"ם כשהיה ילד.

את ביקורו בארץ בשנת 1165 מתאר הרמב"ם כך:

"בליל אחד בשבת בארבעה ימים לחודש אייר נכנסתי לים, וביום שבת, עשירי לאייר שנת תתקכ"ה עמד עלינו נחשול שבים לטבענו והיה זעף גדול בים, ונדרתי עלי: שני ימים אלו אצום בהם ואתענה בהם... בליל אחד בשבת, ג' ימים לירח סיוון, יצאתי מן הים בשלום ובאתי לעכו וניצלתי מן השמד והגענו לארץ ישראל. יום זה נדרתי שיהיה יום ששון ושמחה... וביום שלישי בשבת, ד' חשוון, יצאנו מעכו לעלות לירושלים תחת סכנה, ונכנסתי לבית הגדול והקדוש והתפללתי בו, ביום חמישי, ששה ימים לירח מרחשון. ובאחד בשבת, ט' בחודש חשוון יצאתי מירושלים לחברון, לנשק קברי אבותי במערה... ושני ימים אלו... נדרתי שיהיו יום טוב ותפילה ושמחה לה' לאכילה ולשתייה... וכשם שזכיתי וראיתי בחורבנה כך אזכה אני וכל ישראל לראות בנחמתה, אמן."

לרמב"ם ספרי רפואה רבים הרלוונטים עד היום למי שמחפש אורח חיים בריא. וכך כותב הרמב"ם: "הרוצה לשמר את בריאותו, צריך לדעת התנועות הנפשיות ולהיזהר מהם והן כמו השמחה, והדאגה, והכעס, והפחד, שהן הפועלות בנפש. וצריך המשכיל שיהיה שמח בחלקו כל ימי הבלו, ולא ידאג על העולם שאינו שלו, ולא יבקש יתרונות ויחיה בטוב לבב ובשמחה הממוצעת,"

הרמב"ם מהווה את הבסיס לפסיקה ההלכתית. אולם מכיוון שהרמב"ם לא ציין את המקורות לפסיקתו רבו עליו המשיגים על פסיקתו ובראשם הראב"ד. רבי אברהם בן דוד. בזיכרון ילדות מקסים שכתב הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק (1903-1993) הוא מתאר איך הרמב"ם היה לו לחבר:

" נער גלמוד ובודד הייתי. פחדתי מהעולם. קר וזר היה לי העולם. נדמה היה לי כאילו הכול לועג לי. ברם, חבר אחד היה לי והוא, אל תצחקו לי, הרמב"ם. איך התיידדנו? פשוט נפגשנו. שיעוריו של אבא היו ניתנים בטרקלין של בית סבא, שם עמדה מיטתי. דרכי הייתה לשבת במיטתי ולהאזין לדברי אבא. אבא דיבר תמיד על אודות הרמב"ם (והשתדל להוכיח שדברי הרמב"ם נכונים). אני עשיתי אוזני כאפרכסת והייתי מאזין אל דבריו. לא הבנתי אף מילה אחת. ברם רושם כפול התרקם במוחי התמים והצעיר. הרמב"ם מוקף מתנגדים ו"אויבים" הרוצים לעשות לו רע. המגן היחידי הוא אבא שלי לולא אבא מי יודע מה היה קורה לרמב"ם... לאט לאט פגה המתיחות. אבא צעד בעוז ובגבורה. סברות חדשות בקעו ועלו, הלכות נוסחו והוגדרו בדייקנות נפלאה. אור חדש זרח. הקושיות נתיישובו, הסוגיה נתפרשה, הרמב"ם יצא כמנצח.... הייתי קופץ ממיטתי ורץ מהר לחדר אמי ובשורה מרנינת לב בפי: "אמא, אמא, הרמב"ם צודק, הוא ניצח את הראב"ד, אבא עזר לו, כמה נפלא הוא אבא."

1010 Jean-Jacques Rousseau ז'אן-ז'אק רוסו

ז'אן ז'ק רוסו/ תמר קטקו

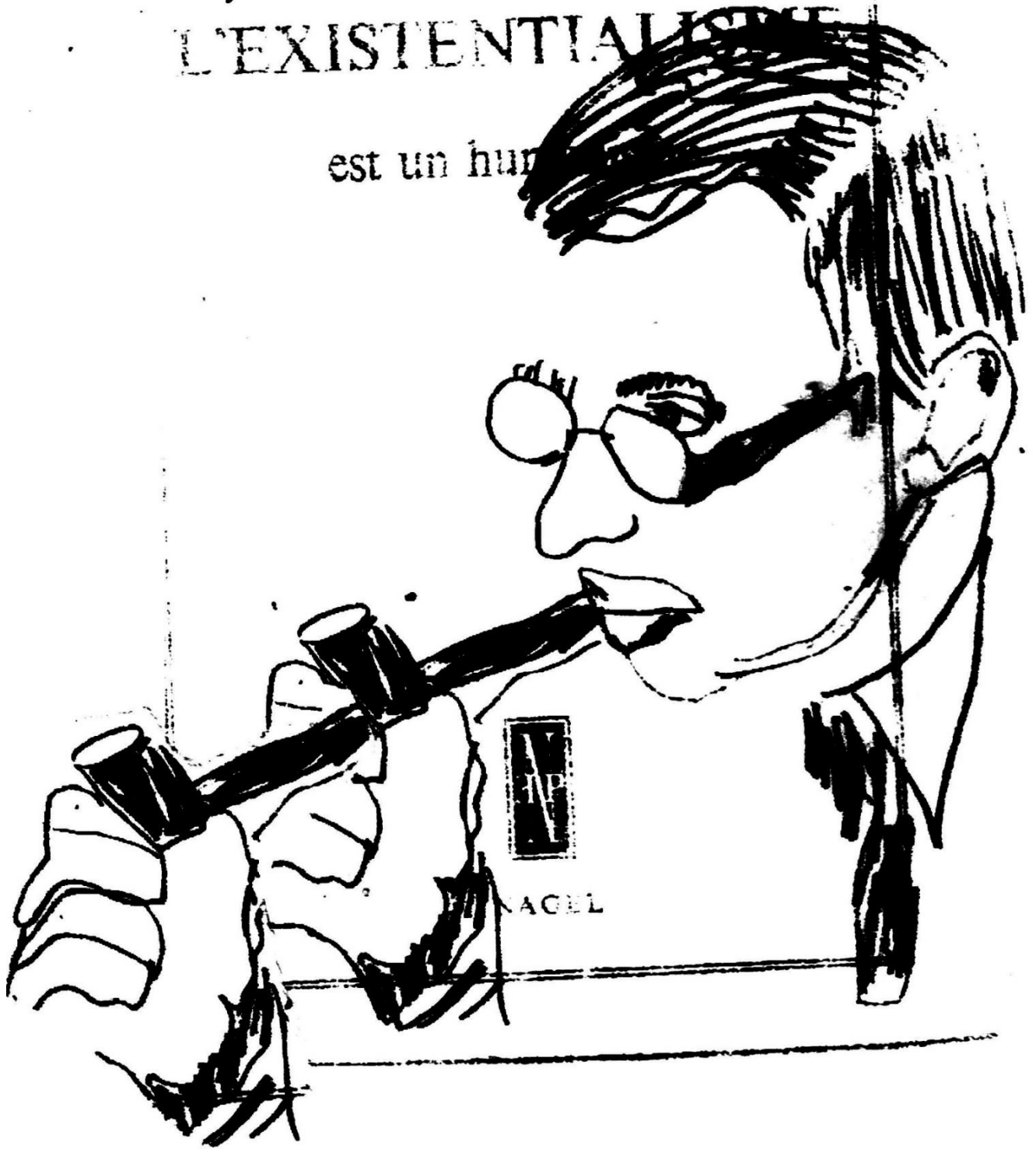
ז'אן ז'ק רוסו (1712-1778) סופר ופילוסוף צרפתי. היה בין ראשוני ההוגים שהניח תשתית לרעיונות מכוננים שעסקו בטבע האדם חוקיותו וייחודו, במדעי המדינה ובכלל זה משמעותם של מצפון מוסרי, ריבונות, יחסי גומלין בין האזרח לשליטו וכוחה של אמנה חברתית. משנתו הפדגוגית של רוסו הייתה בבחינת פריצת דרך בתקופתו, ועדיין מהווה אבן דרך חשובה בטיפוח כישורי הוראה והנחיה של ילדים ובני נוער. בהאמינו כי טבעו של אדם טוב משחר נעוריו וכי הסביבה משחיתה את מידותיו, ראה במלאכת המורה מכריעה, ובהתייחסות אישית ורגישה לכל ילד - צעד קריטי בעיצוב גורלו. בספרו 'אמיל' נתן ביטוי לאותו פרא אציל והעצים את ההנחה שיש "לחנוך את הנער על פי דרכו", לא לשעבדו ולכפות עליו ידע והחלטות כי אם לטפח את חירות המחשבה, הסקרנות, העשייה והתגובה באופן טבעי ומותאם לתכונותיו ולמציאות בה חי. רוסו הבחין בין רצון הכלל שהוא מכוון אינטרס למצב מסוים בלבד, לבין הרצון הכללי שיוצר אתוס מוסרי וקבוצתי לטווח ארוך והתנה אותו בטוב הכללי. משנתו הטביעה חותם על החובה לשמור על זכויות האדם. רבים מרעיונותיו שולבו מאוחר יותר במגילות עצמאות ובהצהרות מדיניות ומשנות פוליטיות מערביות בנות זמננו.

COLLECTION PENSÉES

JEAN-PAUL SARTRE

L'EXISTENTIALISME

est un humanisme

Jean-Paul Sartre ז'אן-פול סארטר

הַפּוֹדֵךְ/עֲמִית מִשְׁעוֹן

לָמָּה לְהִרְכִּיב
לְנֶצַח יִהְיֶה קִנְיָה יוֹתֵר מִלְּפָרֵק
לָמָּה לְשֹׁבֵר תְּמִיד קֵל יוֹתֵר מִלְּאַחֹת
לְהֵרֵס מִלְּבָנוֹת

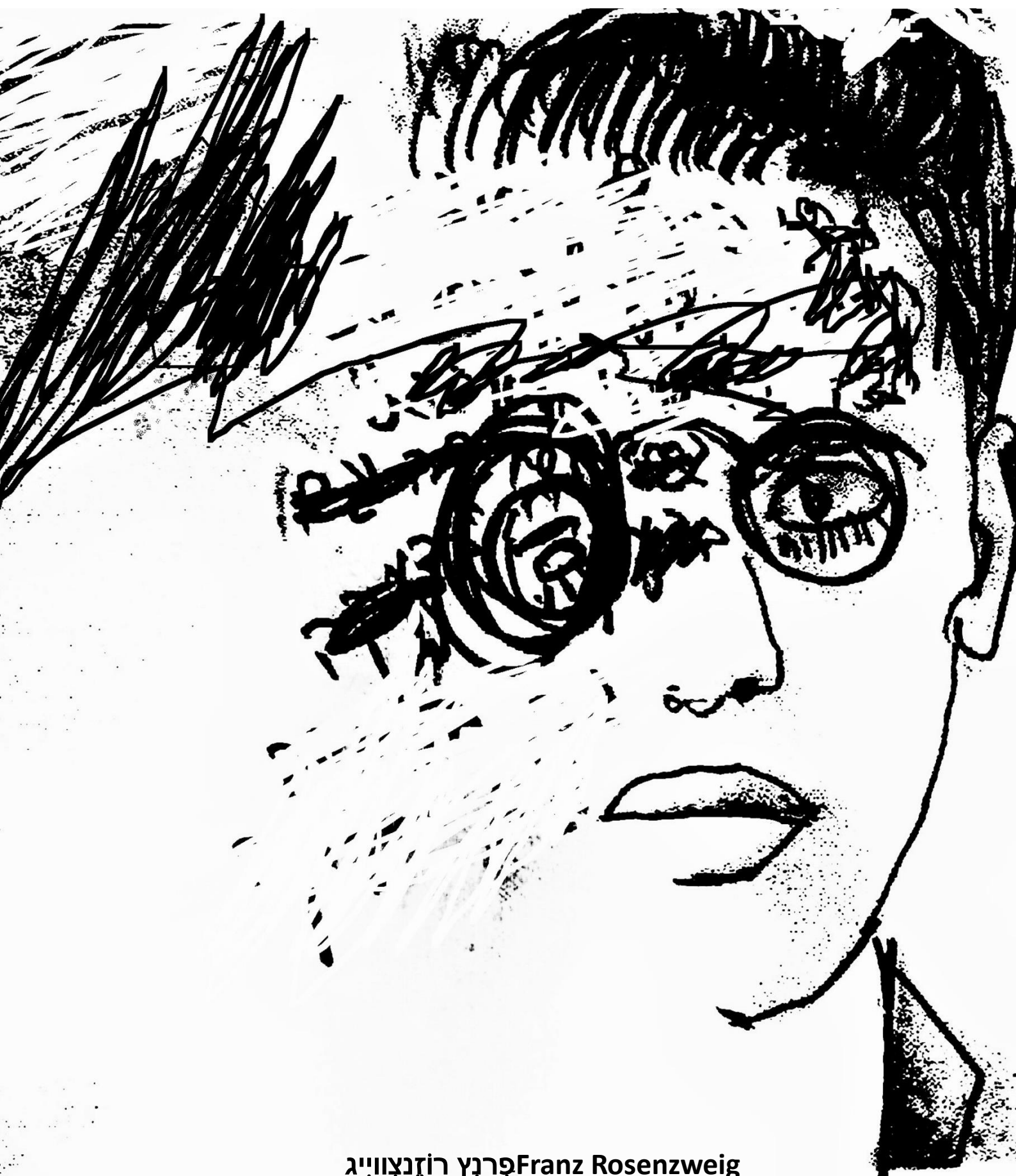
לָמָּה זֶה ל' אַ הַפּוֹדֵךְ

לָמָּה הִרְיִגְתָּ אָדָם ל' אַ אֲוִרְכָת תִּשְׁעָה חֲדָשִׁים וְסָבֵל
וְצִירִים
וְהִלְדָּתוֹ - לְחִיּוּץ עַל הַהֶדֶק

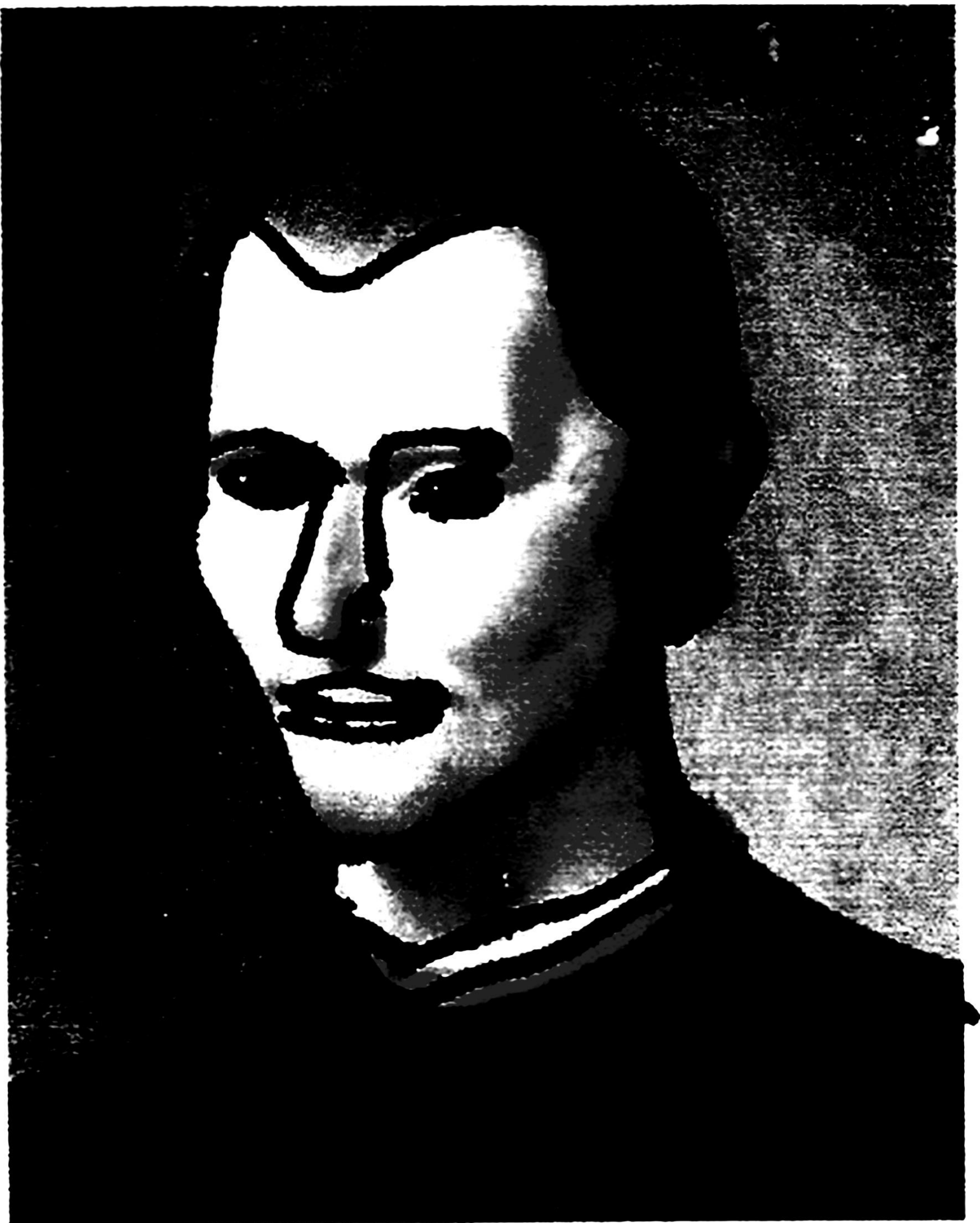
(מתוך: "בין הכיסאות")

Hannah Arendt חנה ארנדט אָרְנֵט

פֿרַנְץ רוֹזֶנְצווייג Franz Rosenzweig

Niccolo Machiavelli ניקולו מַכְיָאוֹלִי

**" הרזעה לייסד רפובליקה חדשה או
לשנות את כל הסדרים הישנים
ברפובליקה קיימת חייב לעשות בן על
דעת עצמו".**

רפובליקה בלטינית, [Res publica](#): בתרגום מילולי: עניין הציבור

Ludwig Wittgenstein לודוויג ויטגנשטיין

לודוויג ויטגנשטיין/ שי פרוגל

לודוויג ויטגנשטיין. גאון ומטורף. הפילוסוף החשוב ביותר במאה העשרים ומורה שהכה את תלמידיו. וגן. "ויטגנשטיין המוקדם" שבטוח שפתר את כל בעיות הפילוסופיה או נפטר מהן. "ויטגנשטיין המאוחר" שחושב ש"ויטגנשטיין המוקדם" טעה לחשוב שתיתכן שפה אידאלית ומציע את הרעיון של "משחקי שפה": מבע בשפה הוא כלי ולא תמונה; הוא אינו מתאר את המציאות אלא הוא כלי לשימוש במציאות. "הנה עץ" אומר האב לבנו ומצביע על עץ: לדבר הזה קוראים עץ. "הנה עץ" אומר המדריך בעת טיול ומצביע על עץ: בואו נשב מעט בצל. "הנה עץ" אומר כורת העצים לשותפו ומצביע על עץ: בוא נוריד אותו.

כמוטו לספרי האחרון, "פטפוטים פילוסופיים" בחרתי קטע מספרו של ויטגנשטיין "על הוודאות" שמסביר מהי פילוסופיה בעיני ויטגנשטיין:

יושב אני עם פילוסוף בגן; הוא חוזר ואומר "אני יודע שזה עץ", תוך כדי שהוא מצביע על עץ בקרבתנו. אדם שלישי בא לשם ושומע זאת, ואני אומר לו: "אדם זה איננו משוגע; אנו רק מתפלספים."

לודוויג ויטגנשטיין/ יהודה בן אוריה

אל תאמר: "אם הוא סקוטי אז הוא קמצן" משום שהמושגים במציאות אינם קטגוריות אריסטוטליות. מעתה אמור: "ככל שהוא יותר סקוטי סביר להניח שהוא יותר קמצן" שכן המושגים הם פאזיים. הלוגיקה הממשית היא כזאת וללוגיקה ללא הסתברות אין משמעות.

"אל תחשוב, אלא הבט סביבך וראה", שהרי "כל הבעיות הפילוסופיות הם בעיות של שפה". ושלא תעז לחלוק עלי, כי אז לא אהסס לתקוף אותך עם בורר גחלים מתכתי (שאל את ק. פופר) ולא תמיד יהיה מי (ב. ראסל) שיעצור בעדי.

Roland Barthes רולאן בארת

רולאן בארת' / קובי גוטרמן

מהי ביקורת ומהי האמת? כשהכול פתוח לפרשנות והכל אפשרי, לכל אחד ישנה הזכות להעיר ולהאיר גם על מראי. זו זכות וגם חובה שמצא המשורר לאייר במקום לשורר. שהרי מי אם לא אני, הרשתי כך גם לעצמי תורה חדשה להמציא. הרי העיסוק במדע הוא אושר צרוף וכך גם המילים הופכות לפרצוף. כמי שהגן בעוז על הזכות לשפה אני מוצא נחיצות ורשות לתנועה, בין שתהיה זו תנועת המילים או תנועת המכחולים. אנא זכרו כי כל תיאור הוא גם פעולה וכל איור אם כך הוא תובנה. כשהדיבור אינו פשוט והפרשנות מותרת, היצירה באשר היא לעולם מוערת. וכך כל שאשאיר אחרי לעולם הוא פתיחות המחשבה, אהבה ותשוקה, תבורכו הקוראים תבורכו הצופים.

Emmanuel Levinas עמנואל לוינס

עמנואל לוינס, חנוך בן פזי

1906 קובנה - 1995 פריז. פילוסוף.

עמנואל לוינס, בוגר בית הספר של רשת "תרבות" בקובנה, מנהל בית הספר להכשרת מורים של אליאנס בפריז, פרופסור לפילוסופיה באוניברסיטת סורבון בפריז. היה מן ההוגים החשובים ביותר של האתיקה שלאחר מלחמת העולם, וממנסחיה הרדיקלים ביותר של השפה האתית במוצאי המאה העשרים. במרכז הגותו עומד הציווי המוסרי לכבד את האחר באחרותו, ולכינון מחודש של החברה על יסוד של מושגי צדק ואחריות.

לוינס הקדיש תשומת לב רבה לתיאור המשמעות המוסרית של המפגש בין בני אדם, בין האני ובין האחר, והחובה לכבד את האדם האחר באחרותו. לראות את פניו של האחר, זה קודם כל לקבל על עצמך אחריות מוסרית כלפיו. "כאשר אתה רואה חוטם, עיניים מצח וסנטר, ואתה מתאר אותם, אזי אתה פונה אל האחר כאל אובייקט", אך הפנים אינם חפץ ואינם ניתנים לתפיסה. אני מחויב כלפי האחר, לא בשל מראהו, תפקידו או אינטרס כלשהו, אלא מתוקף אחרותו: "הפנים הן משמעות לעצמן. אתה – זה אתה... הפנים הן מה שאינך יכול להרוג, או, לפחות, משמעותן היא לומר: 'לא תרצח'".

Thomas Hobbes תומאס הובס

לוֹיִתָן, לוֹוִיִּיתָן 1 [אונגוֹיִיתִית: לחג] 1. בעל חיים גדול שוכן
 ים מסדרת היונקים הנראה כדג. גפיו האחוריות מנותח
 וגפיו הקדמיות בדמות סנפירים. בקצה האחורי של גופו
 סנפיר זקב. שכבת החלב העבה אשר מתחת לעור הלוֹוִיִּיתָן
 מקלה את משקל גופו במים. מצטין בשחייתו המהירה.
 הלוֹוִיִּיתָנִים הם העֵצָנִים שביונקים (Cetacea). 2. כנוי במקרא
 לבריה מיתולוגית ששמשה גושא פלים או יציר שעשועים
 לאל: "לוֹוִיִּיתָן זֶה־יִצְרָתָ לְשַׁחֲקֵנוּ" (חזקיהו קו טו). "יקבהו
 ארריים. העתירים עור לוֹוִיִּיתָן" (איוב ג ח). "עתיד הקדוש"
 כרוך הוא לעשות סעודה לצדיקים מפשרו של לוֹוִיִּיתָן" (בבא
 בתרא עה.). 3. [בהשאלה, על פי מוצו קטן כה: ראו י"ה] כגור
 לסותר גדול, איל המסחר, בעל עטקים גדולים: "לוֹוִיִּיתָן
 במסחר, וללוֹוִיִּיתָן כמותו כטלון היא ברכה קטנה" (מנחם מנדל מרי"ט,
 יטב). הממשלה שמה עיניה על הלוֹוִיִּיתָנִים הגדולים במדיניות
 המסים שלה. - [לוֹוִיִּיתָן, לוֹוִיִּיתָנִים, לוֹוִיִּיתָנִי-]
 -- לוֹוִיִּיתָן בְּחִפְזָה הַעֲלֶה - כִּי יַעֲשֶׂה יָגִי רִקְקֵי־
 (מועד קטן כה:.) [משל] אם הגדולים לא החזיקו מעמד, איך
 יעמדו הקטנים?

אברהם אבן שושן

Immanuel Kant עמנואל קאנט

לקח יותר משנה עד שחלחל בי המסר העיקרי של הספר "ביקורת התבונה הטהורה" מאת עמנואל קאנט. גם להגיד "מסר עיקרי" זה מצחיק, אבל כמו כל סופר טוב, גם לספר עב-כרס ורב-רעיונות כמו זה יש היגיון פנימי ובסיסי שעובר בו כחוט השני. זה נשמע פשוט: במקום לחשוב על העולם כמחולל המציאות כפי שהיא נתפסת בעינינו באמצעות החושים, צריך לחשוב על התפיסה שלנו כמחוללת פנימית של העולם החיצוני. הרי אפשר רק לתפוס מה שאפשר לתפוס. ההיפוך הזה של "מבפנים-החוצה" תופס אותי יותר ויותר כמישהי שעוסקת בפיזיקה ובחקר המוח. מהו אותו עולם אותו אני חוקרת? נראה שחקר העולם הזה הוא בעצם הרצון לחקור את תפיסת המציאות. ואם זה המצב, האם יש לכך בכלל טעם, הרי זוהי חקירה מעגלית ומוגבלת לחלוטין כי, שוב, אפשר לתפוס רק מה שאפשר לתפוס? אז כן, יש בכך טעם. הניסיון למצוא שיטתיות בעולם הוא הדרך בה המוח שלנו עובד. השמש זרחה אתמול, וגם בכל הימים שלפני, ולכן תזרח גם מחר. האם זה חוק טבע? לא, זה חוק של התפיסה. חשוב מאוד לזכור את זה, אבל לפעמים חשוב מאוד גם לשכוח את זה, אחרת קשה להגיע לתגליות ולתפוס קצת שלוה.

**Thanks to Hennie Jetzes for
accompanying me through this
journey.**

Ronny Someck